

СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ У УСЛОВИМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ²

Сажетак: У условима глобализације као планетарног феномена, процес образовања доживљава промене које му у значајној мери мењају природу и карактер. Заснивајући се на принципу повезивања и стварања јединственог и отвореног образовног простора, процес глобализације једнако утиче на све нивое образовног система у Србији. Промене које настају у оквиру система образовања обухватају подручје циљева, задатака и исхода наставе; наставних планова и програма; наставних стратегија али и мењање постојећих и дефинисање нових образовних профила.

У раду ће бити разматране карактеристике средњег образовања у условима глобализације, у једној од пограничних општина источне Србије, Кладову.

Истраживање има за циљ да утврди карактеристичне промене средњег образовања које у овом, специфичном, пограничном и мултиетничком подручју, носи глобализација. Истраживање је тако усмерено на проучавање историјског развоја средњег образовања на овом подручју као и проучавање и анализу његових савремених одлика и тенденција.

Кључне речи: глобализација, средње образовање, савремене тенденције, пограничје, Кладово

1. Теоријски оквир истраживања

Образовање, као једна од најзначајнијих функција друштва којом се утврђују друштвене норме и вредности и изграђује осећај припадности заједници, друштвеној групи, култури и религији, у условима глобализације доживљава значајне промене. Глобализација која има размере планетарног феномена, у нашем друштву довела је до развоја нових развојних политика, које с једне стране покушавају да урушавање постојећих структура учине што безболнијим и с друге стране утичу на формирање нових структура које ће задо-

¹ marija.jovanovic@filfak.ni.ac.rs

² Рад је урађен у оквиру пројекта 179013: *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

вољити захтеве евроинтеграција. Једно од најзначајнијих питања евроинтеграција које се поставља и као услов, јесте питање реформисања и усавршавања система образовања.

Промене изазване друштвеним дешавањима, развојем науке и технологија и захтевима процеса глобализације и транзиције, својим карактеристикама мењају природу и карактер система васпитања и образовања на свим нивоима и свим подручјима. Утемељене на принципима међусобног повезивања и стварања јединственог и отвореног образовног простора, промене које глобализација са собом носи обухватају: подручје циљева, задатака и исхода наставе; наставних планова и програма; наставних стратегија али и мењање постојећих и дефинисање нових образовних профила. Посматрано у контексту промена, систем средњег образовања и васпитања у Србији представља подручје карактеристичких промена.

Средње образовање и васпитање, као део јединственог система образовања и васпитања игра значајну улогу у развоју друштва. Делатност средњег образовања и васпитања је делатност од непосредног друштвеног интереса и остварује се као јавна служба. Она обухвата различите врсте и облике образовања којим се стичу знања и способности потребна за рад у струци и за даље образовање појединца

Футуролошки посматрано мисија средњег образовања јесте да представља спону између базичног, основног образовања младих и система високог образовања, те да као такво буде окренуто будућности и наредном развоју. У зависности од карактера средњег образовања, мисију средњег образовања условно можемо поделити на мисију општег средњег образовања и мисију средњег стручног образовања.

Мисија општег средњег образовања јесте да развије кључне компетенције, стваралачке и сазнајне потенцијале ученика, позитиван однос према раду, знању и учењу и оспособи их за самосталан рад и доживотно учење, тј. да квалитетно образује и у васпитном смислу формира и усмери онај део младе популације која ће свој културни, научни и интелектуални развој наставити на академским студијама.

Мисија средњег стручног образовања и васпитања је да обезбеди могућности и услове сваком појединцу да стекне знања, вештине, способности и ставове – стручне компетенције првенствено ради ефикасног укључивања у свет рада и ради наставка школовања.

У складу са циљевима система образовања и васпитања, средње образовање и васпитање усмерено је на: а) развој кључних компетенција неопходних за даље образовање и/или укључивање у свет рада; б) оспособљавање за активну улогу грађанина за живот у савременом друштву; в) развој стручних компетенција неопходних за успешно запошљавање и оспособљавање за самостално доношење одлука о избору занимања и даљег образовања; г) оспособљавање за деловање на принципима хуманости и демократичности и конструктивно комуницирање и сарадњу с другима; д) развој способности за

критичко, компетентно и конструктивно преиспитивање различита остварења и вредности у животу и друштву; ђ) оспособљавање за одговорно учествовање у грађанском животу и активно учествовање у стваралаштву у области науке, привреде, технологије, социјалној сфери, спорту и другим областима; е) развој креативности, иновативности и предузимљивости појединца; ж) стицање квалитетног иницијалног стручног образовања, тј. стицање квалификација и релевантних стручних компетенција које су потребне за ефикасно укључивање у свет рада као и оспособљавање ученика за континуирано стручно образовање и целоживотно учење (*Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године*, „Сл. гласник РС“, бр. 107/2012).

Развијајући свест о важности здравља и безбедности, оспособљавајући за решавање проблема, комуникацију и тимски рад; поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавања различитости, средње образовање представља окосницу развоја сваког друштва.

Делећи судбину васпитања и образовања, систем средњег образовања је историјски и друштвено-економски условљен. Пограничне општине као мултиетничке и мултирелигијске средине представљају специфичан друштвени контекст који особеностима и карактером географског положаја и демографских одлика утиче на природу и развој система средњег образовања. Мрежа школских установа које егзистирају у овом подручју формира се и развија у складу са потребама и захтевима непосредног друштва али и у додиру са „светом преко границе“.

За погранични простор, као место сусрета двају или више народа, њихових култура, традиције али друштвених стремљења, везују се питања суживота, маргинализовања, сукоба, традиционалних вредносних матрица, губитка идентитета и очувања културних специфичности. Шире посматрано, граница као простор истовремено може бити препрека, блокада или, пак, веза и мост (Гавриловић, Костић, Захаријевић, 2011:1439–1454). Намећући специфичне захтеве пред систем васпитања и образовања, погранично подручје овом систему намеће посебна обележја и карактеристике.

Као рубна општина на истоку Србије у којој живи становништво различитих вера и нација, општина Кладово представља историјски, културолошки, стратешки и демографски важан центар пограничја. За ову општину се данас може рећи да представља средину у којој је дошло до додира, мешања и уједначавања култура и стварања једне варијанте нове, специфичне субкултуре са елементима српског и влашког наслеђа (Драговић, Јовановић, 2013: 1171). Различитост етничитета и дугогодишњи суживот учинио је да се на овом подручју негују мултикултуралност, поштовање различитости и толеранција.

Имајући у виду представљене специфичности пограничног подручја као и чињеницу да због близине државне границе оно представља подручје од посебног значаја за процес транзиције и глобализације, у раду ће проблем средњег образовања у условима глобализације бити проучаван теренским истраживањем на подручју општине Кладово.

2. Методолошки оквир истраживања

Предмет истраживања јесу карактеристике средњег образовања у условима глобализације, у једној од пограничних општина источне Србије, Кладову.

Циљ истраживања јесте проучавање карактеристика средњег образовања и промена које са собом носи глобализација у пограничном подручју источне Србије.

Задаци истраживања су утврдити и анализирати промене које се на овом простору дешавају у систему средњег образовања у периоду глобализације, и то с аспекта историјског развоја средњег образовања на овом подручју и његових савремених одлика и тенденција.

Узорком истраживања обухваћени су наставни планови, наставни програми и друга школска документација средњих школа које егзистирају на подручју општине Кладово. Теренским истраживањем обухваћен је наведени узорак следећих средњих школа:

1) Средња школа „Свети Сава“ и то: два смера гимназије (природно-математички и друштвено-језички); образовни профил у подручју рада економија, право и администрација: економски техничар и образовни профил у подручју рада трговина, угоститељство и туризам: туристички техничар;

2) Средња техничка школа: образовни профили у подручју рада електро-техника и образовни профили у подручју рада машинство и обрада метала.

3. Резултати истраживања – анализа и интерпретација

Истраживање проблема средњег образовања у условима глобализације реализовано је кроз истраживање историјског развоја средњег образовања у општини Кладово као и проучавање и анализу његових савремених одлика и тенденција.

3.1. Историјски развој средњег образовања у општини Кладово

Круцијални значај за развој средњег образовања на територији општине Кладово имале су шездесете године двадесетог века и изградња хидроелектране „Ђердап“. Наиме, изградњом хидроелектране и запошљавањем великог броја радника дошло је до значајног насељавања ове тада мале варошице источне Србије. Велики број радника и њихових породица са најразличитијих простора тадашње Југославије досељава се у Кладово те је са овим значајним приливом становништва расла и потреба за стварањем услова за стицање средњег образовања у самом граду. Тако је 1962. године, у складу са непосредним потребама становништва, отворено прво издвојено одељење Гимназије „Предраг Костић“ из Неготина, које већ 1966. године прераста у самосталну школу тј. Гимназију „25. мај“ Кладово.

У историјском развоју дугом преко 50 година, средње образовање у Кладову пролази кроз низ трансформација изазваних реформама образовног система, друштвеним потребама али и потребама непосредног становништва. Кључни тренуци и догађаји развојног пута средњег образовања у Кладову су:

1. 1975. година и формирање Образовног центра „25. мај“,
2. 1986. године долази до одвајања производних занимања формирањем Образовног центра „22. септембар“ (Образовни центар за обављање делатности средњег образовања и васпитања по плановима и програмима за стицање стручне спреме од I до IV степена електротехничке и машинске струке). Природно-математичка и друштвено-језичка струка и даље остају да постоје у оквиру Образовног центра „25. мај“.
3. 1989. године Образовни центар „25. мај“ мења име и враћа старо, Гимназија „25. мај“, у којој се школују само гимназијски смерови.
4. 1991. године, из назива школе брише се име „25. мај“ и школа наредних петнаест година егзистира као Гимназија.
5. 1995. године Образовни центар „22. септембар“ мења назив у „Техничка школа“;
6. 2005. године, због увођења профила економски техничар у подручју рада економија, право и администрација, Гимназија мења свој назив и статус и прераста у мешовиту средњу школу „Свети Сава“.

Представљени развојни пут указује на детерминисаност система средњег образовања великим бројем пре свега друштвених фактора као и захтевима глобализације. Утицај глобализације на систем средњег образовања на испитиваном пограничном подручју још је присутнији с краја 20. и почетком 21. века. О томе сведоче и данашње особености средњег образовања у Кладову. Тако се данас у две средње школе у Кладову (Средња школа „Свети Сава“ и „Техничка школа“) образује чак 13 образовних профила.

Средња школа „Свети Сава“ образује ученике у: а) два смера гимназије: природно-математички и друштвено-језички; б) образовне профиле у подручју рада економија, право и администрација: економски техничар и финансијски администратор и 3) образовне профиле у подручју рада трговина, угоститељство и туризам: туристички техничар и трговински техничар.

„Техничка школа“ данас образује кадар из два подручја рада: електротехника и машинство и обрада метала. У оквиру подручја рада електротехника образују се профили: електротехничар електромоторних погона; електротехничар рачунара; електроинсталатер и електромеханичар за термичке и расхладне уређаје. Подручје рада машинство и обрада метала образује за образовне профиле: машински техничар моторних возила; бродомашински техничар и аутомеханичар.

Обе средње школе у Кладову поред уписа редовних ученика врше и упис ученика на ванредно школовање и пружају могућност образовања одраслих.

3.2. Савремене одлике и тенденције средњег образовања у Кладову

Проучавање и анализа савремених одлика и тенденција средњег образовања у Кладову усмерено је на следеће аспекте: организацију наставног и ваннаставног рада, остваривање прекограничне сарадње, анализу наставних планова и наставних програма.

Организација рада у средњим школама Кладова заснована је на принципима хуманости, демократичности и међусобног уважавања свих актера наставног процеса. Реализовање наведених принципа темељи се на начелима професионалности, стручности и савремености. Важан предуслов за квалитетну организацију и реализацију наставних и ваннаставних активности чине и повољни материјално-технички услови рада. Обе средње школе смештене су у једној великој и по савременим стандардима изграђеној згради која поседује укупно шеснаест кабинета изграђених у складу са савременим нормативима и опремљених потребном мултимедијалном опремом и компјутерима. Школа такође располаже веома модерно опремљеном физкултурном салом са свлачионицама, укупне површине 800 м². У школском дворишту, на укупној површини од 2500м² изграђени су спортски терени за кошарку, рукомет и одбојку. Квалитету и ефикасности васпитно-образовног процеса доприноси и савремена библиотека са богатим књижним фондом као и савремени кабинети за информатику у којима је обезбеђен стални приступ интернету.

У наставном и ваннаставном раду наставници користе интерактивне методе наставе и омогућавају ученицима активно учешће у планирању и реализовању наставних и ваннаставних активности. Применом савремених метода и поступака рада и заснивањем васпитно-образовних активности на интеракцијом приступу, организација наставног рада усмерена је на обезбеђивање квалитета и ефикасности али и развој сарадње и партнерских односа.

У складу са потребама и захтевима глобализације као и специфичностима свог географског положаја, средње школе у Кладову остварују богату *прекограничну сарадњу*. Низом пројеката ученици и наставници остварују контакте, сарађују и повезују се са ученицима из других земаља. На овај начин они успевају да на принципима уважавања различитости и међусобног поштовања индивидуалности сачувају свој национални и културни идентитет али и развију богату прекограничну сарадњу.

Најзначајније облике сарадње са школама из иностранства средњошколци из Кладова остварују кроз сарадњу са румунском гимназијом из Оршаве „Traian Lalescu“ и француском школом „Ecole des etabliers“ из града Ла Рош сир Јон (La Roche-sur-Yon) који се налази у близини Нанта. Прекограничну сарадњу ученици реализују кроз мноштво разноликих активности и пројеката из области језика, историје, математике, спорта али и религије и народне традиције. Кроз међусобна дружења и посете, ученици стичу нова искуства, упознају обичаје, начин живота и културу других народа, али исто тако и презентују себе, свој народ и своју културу. Кроз наведене облике прекограничне

сарадње, ученици средњих школа у Кладову успевају да одговоре једном од највећих изазова глобализације – повезивање и уважавање на темељима међусобних сличности и уважавања различитости.

Оријентисани на међусобно повезивање и стварање уједначеног и отвореног образовног простора, ученици средњих школа у Кладову остварују низ пројеката и других облика сарадње и са школама из других делова Србије. Један од примера овакве сарадње јесте сарадња са Угоститељско-туристичком школом из Београда у оквиру пројекта „Дунав на длану“ („Danube in your hands“). Циљ овог пројекта, који координира европска организација *Kulturkontakt* из Аустрије је промоција Дунава као реке европске сарадње и његових потенцијала у развоју српског туризма.

Активности ученика средњих школа реализују се и у друштвеном и културном животу града Кладова. Међу многобројним активностима ваља издвојити: „Етно-фестивал“ у организацији Америчке фондације за развој; пројекат Здравственог центра из Кладова, у оквиру кога је отворено Саветовалиште за младе; пројекат „Зајечарска иницијатива“ усмерен на заштиту историјског локалитета „Фетислам“.

Анализа наставних планова и програма средњих школа у Кладову указује на три карактеристичне промене које настају упоредо са друштвеним променама и захтевима глобализације. Те промене су: увођење нових образовних профила; увођење нових наставних предмета и повећање недељног односно годишњег фонда часова. Све три промене показују постојање узрочно-последичне везе средњег образовања и друштвено-економског развоја.

Нови образовни профили (финансијски администратор, туристички техничар, електротехничар рачунара и бродомашински техничар) указују на потребу оспособљавања младих да прате савремене трендове у области живота и рада и оспособе се за занимања која су атрактивна и профитабилна. Нови образовни профили пружају ученицима широк спектар општих и специфичних компетенција које су пожељне не само на домаћем већ и на европском и светском тржишту. На овај начин средње школе у пограничју пружају реалну основу за развој локалне заједнице. Мисија нових образовних профила јесте обезбеђивање квалификованих кадрова који ће допринети развоју локалне средине како кроз јачање привредних ресурса тако и кроз оспособљавање за привлачење иностраних инвестиција и капитала. Наведене тенденције средњег образовања у смислу промовисања и отварања и нових образовних профила посебно су значајне за погранично подручје које представља додир различитих народа, држава и њихових економија.

У оквиру анализе савремених карактеристика средњег образовања у Кладову с аспекта отварања нових образовних профила, посебно је важно споменути увођење новог занимања финансијски техничар. Наиме, увођење овог образовног профила пример је повезаности средњег образовања и друштвених промена као и захтева које процеси глобализације и транзиције са собом носе. Отварање овог образовног профила омогућено је кроз конкурс Министарства

просвете и науке РС и Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, за финансијску и стручну подршку ГИЗ-а школама при увођењу једног од два образова профила из подручја рада економија, право и администрација: пословни администратор и финансијски администратор.

Чинећи велике напоре да своју уписну политику прилагоди захтевима тржишта рада, жељама становништва и потребама реформских трендова у образовању, Наставничко веће Средње школе „Свети Сава“ донело одлуку да планом уписа за школску 2013/2014. годину уведе образовни профил – финансијски администратор.

Захваљујући средствима које је обезбедио ГИЗ једна учионица је адаптирана у биро, где је замењен целокупан намештај и набављена најсавременија опрема (рачунари, дигитални пројектор, платно за пројекцију, лап-топ, фотокопирни апарат, мултифункционални уређај, факс уређај, телефон, табла за модерацију, флипчарт магнетоплан).

У оквиру овог пројекта наставници су прошли различите семинаре стручног усавршавања који су им омогућили развој компетенција неопходних за савремену организацију наставе (Обука у бироу, Активно оријентисана настава, Тестови и оцењивање и др.).

Увођење нових наставних предмета у систему средњег образовања може се довести у директну везу са процесом глобализације. Управо кроз увођење нових наставних предмета види се повезаност система образовања са захтевима глобализације. Настава грађанског васпитања и верске наставе са статусом изборног обавезног предмета и информатике као обавезног/изборног (зависно од образовног профила) предмета, доприносе остваривању основних начела глобализације: демократизација друштва, јачање савременог грађанског друштва, уважавање личног идентитета, развој интер и мултикултуралности и информатизација друштва.

Школске 2001/2002. године у основним и средњим школама је уведено *Грађанско васпитање* као факултативни предмет да би оно од 2005. добило статус обавезног изборног предмета. Циљ предмета је да се кроз стицање знања, развој вештина и формирање ставова и система вредности ученици оспособе за компетентан, одговоран и ангажован живот у хуманом и демократском савременом грађанском друштву утемељеном на поштовању људских и грађанских права (<http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/dokumenta/CRPU/Programi%20za%20gimnaziju%20PDF/20%20gradjansko%20vaspitanje.pdf>).

Основ за увођење и даљи развој Грађанског васпитања представљала је „препука Савета Европе о образовању за активно учешће у демократском друштву усвојена 2002. године, као реакција на пораст неповерења у демократске институције у Европи, пораст расизма, нетрпелјивости према мањинама, па и агресивног национализма, што је за последицу имало продубљивање пасивизације грађана. Отуда и закључак да образовање за демократско грађанство може допринети демократизацији, толеранцији, промовисању вредности које воде ка интеркултуралном дијалогу и солидарности“ (Игњатовић, Бауцал, Радић Дудић, 2009: 711).

Заступљен са фондом од једног часа недељно односно 26 часова годишње, циљ и задаци наставног предмета се реализује кроз низ наставних садржаја који су међусобно повезани. Програм Грађанског васпитања је тако конципиран да су његов циљ и задаци широко постављени у сфери когнитивног (знање, разумевање, опште вештине и способности), психосоцијалног (ставови, вредности, социјалне вештине и способности) и конативног (активно и одговорно делање) развоја ученика. Програмски садржаји се реализују кроз низ активности као што су: дискусије, есеји, радионице, дебате, пројекти, демонстрације, играње улога, вртлог идеја, припрема речника, студије случаја, промоције, организовање трибина и кампања и сл. Посебну пажњу у предмету Грађанско васпитање имају продукти ученичких активности који могу бити различите врсте као што су постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. На овај начин наставни програм Грађанског васпитања успешно доприноси остваривању формалног и васпитног задатка наставе.

Табела 1. Наставни програм за први и други разред оба типа гимназије

Разред	Тематске целине	Наставни садржаји
I	Ја, ми и други	Лични идентитет
		Откривање и уважавање разлика
		Групна припадност
		Стереотипи и предрасуде
		Толеранција и дискриминација
	Комуникација у групи	Самопоуздано реаговање
		Гласине
		Неслушање
		Активно слушање
		Неоптужујуће поруке
		Изражавање мишљења
	Односи у групи/заједници	Вођење дебате и дијалога
		Сарадња и заједништво: <i>Сарадња; Групни рад; Групно одлучивање; Учеће младих: „Лествица партиципације“; Радити заједно</i>
		Решавање сукоба: <i>Динамика и исходи сукоба; Стилови поступања у конфликтима; Сагледавање проблема из различитих углова; Налажење решења; Постизање договора; Извини; Посредовање</i>
		Насиље и мир: <i>Насиље у нашој околини; Вршњачко насиље; Насиље у школи; Постизање мира</i>

II	Права и одговорности. Основни појмови	Потребе и права
		Права и правила у учионици
		Права и закони
		Међународни документи о заштити права
		Права и вредности
	Врсте права и односи међу правима	Врсте права
		Односи међу правима
		Сукоб права
		Дечја и људска права
	Права и одговорности	Одговорности одраслих
		Одговорности деце
	Кршење и заштита права	Кршење права детета
		Заштита права детета
	Планирање и извођење акција (у школи или локалној средини) у корист права	Сагледавање промена
		Партиципација у школи
		Избор проблема
		Како решити проблем
Израда плана акције		
Анализа могућих ефеката акције		
Приказ и анализа групних радова		
Планирање и извођење акције		

Наставним програмом предвиђено је реализовање актуелних и значајних тема којима се стичу знања о функционисању демократски уређеног друштва и усвајају вредности на којима се заснивају људска права и демократско друштво, развија спремност за деловање у духу поштовања демократских вредности и јачају осећања самопоштовања, личног и групног идентитета. Разумевање сложености живота у мултикултуралној заједници и потребе узајамног уважавања и поштовања различитости; јачање осетљивост на појаве нетолеранције, дискриминације, стереотипа и предрасуда; разумевање значаја сарадње и заједништва за добробит појединца и друштва и овладавање вештинама рада у групи и групног одлучивања, неки су од задатака наставе Грађанског васпитања у средњим школама. Садржаји којима се задаци наставе Грађанског васпитања у средњој школи реализују су разнолики, актуелни и прилагођени узрасту, способностима и искуству ученика. Ради боље прегледности, представили смо их у табелама 1 и 2.

Табела 2. Наставни програм за трећи и четврти разред оба типа гимназије

Разред	Тематске целине	Наставни садржаји
III	Демократија и политика	Демократија и политика као предуслови политичке партиципације грађана
		Механизми функционисања и институције демократије
		Начини контроле и ограничења власти у демократском поретку
	Грађанин и друштво	Однос државе и грађанског друштва
		Појам грађанина, значај и начин његовог учествовања у политици
	Грађанска и политичка права и право на грађанску иницијативу	Појам и култура људских права
		Улога грађана и залагању за остваривање ових права
		Грађанска иницијатива као могућност партиципирања грађана у процесу доношења одлука
		Право на самоорганизовање грађана и улога невладиних организација
	Планирање конкретне акције	Решавање важних и блиских проблема, кроз реализацију конкретних локалних акција; активно учешће у примени претходно стечених знања; јавне презентације
IV	Права и слободе	Право на слободан приступ информацијама и социјално економска права
	Свет информација	<ul style="list-style-type: none"> - упознавање са изворима информација - појам јавне информације, приступ информацијама - основна правила и ограничења - заштита права на информисање - улога повереника - процедура подношења захтева за приступ информацијама - медији као извор информација - питање веродостојности - разумевање и тумачење медијских порука - механизми медијске манипулације - утицај тачке гледишта на објективност информација - селекција информација: објективност као одговорност - улога медија у савременом друштву
	Свет професионалног образовања и рада	<ul style="list-style-type: none"> - планирање каријере и улазак у свет рада - самопроцена и вештина представљања личних карактеристика од значаја за даље професионално образовање и рад - разговор са послодавцем - тражење информација значајних за професионално образовање и тражење посла

Као што се може видети из табеле 2, програмом за трећи и четврти разред средње школе врши се проширивање и продубљивање знања, способности и вештина из области грађанског васпитања. Наставни садржаји су усмерени на:

1) оспособљавање младих за учешће у животу заједнице, покретање акције и

преузимање одговорности за личне одлуке; 2) овладавање вештинама успешне комуникације и њихова примена у свакодневном животу; 3) унапређивање способности за прикупљање, анализу, организацију, критичку процену, примену и преношење информација из различитих извора релевантних за живот у демократском друштву; 4) унапређивање способности исказивања сопственог става уз коришћење аргумената; 5) развој и унапређивање способности планирања личног и професионалног развоја и сл.

Циљеви *верске наставе* у средњошколском образовању и васпитању јесу „да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и верских заједница које живе и делају на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета“ (http://www.podaci.net/_z1/2129877/P-npvns03v0306.html). У складу са постављеним циљевима и са заступљеношћу поједних верских заједница на територији Републике Србије, законом је предвиђено извођење наставе: Православног катихизиса (веронаука); Исламске вјеронауке (Илмуддин); Католичког вјеронаука; евангеличко-лутеранског вјеронаука; словачко евангеличке цркве а. в.; верског васпитања Реформатске хришћанске цркве; хришћанске етике евангеличке хришћанске цркве а. в. и Веронауке – Јудаизама.

Принципи организовања и реализовања наставе веронауке окренути су њеном остваривању кроз отворени дијалог, толеранцију и уважавање других религијских начела и филозофских погледа, научних сазнања и других позитивних достигнућа човечанства.

Иако је увођење верске наставе изазвало полемике широких размера, данас се с правом може рећи да је наставни план и програм овог изборног предмета тако конципиран да на један систематичан начин обједињује индивидуалне и универзалне вредности и доприноси целовитом развоју ученикове личности. Усмерена на развој и неговање тежње ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и своје властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом и, пре и после свега, са Богом, настава веронауке промовише повезивање и заједништво кроз уважавање сличности и разлика међу људима.

Наставни програм веронауке у средњим школама усмерен је на: развој способности разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој ученици живе, разумевање и уважавање историје човечанства и људског стваралаштва; изграђивање свести о вечном смислу живота и преиспитивању сопственог односа према духовним вредностима.

Иако општина Кладово представља мултиетничку средину у којој векови-ма уназад заједно живе Власи и Срби, „Дуга традиција заједничког живљења

показала је и да сукоби (етнички и верски) могу бити непознаница хетерогеној средини. На овом подручју обе етничке групе сачувале су и негују своје идентитете на које се с поносом позивају, али и изграђују пријатељске међуетничке односе које карактеришу међусобно поштовање, уважавање, толеранција и сарадња. С обзиром на то да обе етничке групе припадају истој верској заједници, квалитет њихових односа годинама уназад темељен је управо на заједничким верским начелима“ (Драговић, Јовановић, 2013: 1171). У складу са представљеним верским карактеристикама мултиетничког становништва, у средњим школама Кладова се изучава Православни катихизис.

Анализом наставног плана и програма Православног катихизиса средњих школа може се закључити да је настава усмерена на:

- Изграђивање поверења, љубави и заједништва међу ученицима у одељењу и у школи, као и у односу према људима уопште и развијање одговорности за животну средину и за природу као целину;
- Пружање целовитог православног погледа на свет и живот, кроз уважавање две димензије: историјски хришћанског живота (историјску реалност Цркве) и есхатолошког (будућег) живота (димензију идеалног);
- Изграђивање способности дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва;
- Развијање способности за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, слободи, животу у заједници, односу са природом која нас окружује и друго, као и за одговарање на питања у светлу православне хришћанске вере и искуства Цркве;
- Одговорно обликовање заједничког живота са другим, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остварењу сусрета са људима различитих култура, религија и погледа на свет, са друштвом, са природом и најзад, са Богом.

На основу анализе наставних програма може се закључити да се у настави Веронауке инсистира на доживљајном а мање на сазнајном аспекту, односно више на формативном а мање на материјалном задатку наставе. У складу са овим, пун смисао наставе Православног катихизиса и њен преваходни циљ јесте заједничко учешће катихете (вероучитеља) и његових ученика у Литургији и у свим облицима и изразима живота у Цркви.

Уместо закључка

Интензивне промене које се дешавају у свим сферама човековог бивствовања, а које су попримиле највеће размере с краја 20. и почетком 21. века, последица су процеса глобализације. Једно од подручја које су наведене промене обух-

ватиле јесте и систем васпитања и образовања. Средње образовање као део овог система, карактерише низ промена које се могу довести у узрочно-последичну везу са захтевима глобализације и транзиције. Ови процеси доводе до низа промена у средњем образовању и то у смислу: имплементације захтева за новим начином организовања наставног рада, промене дефинисаних циљева и исхода, промене наставних курикулума и увођење нових наставних предмета. С друге стране, у савременом друштву систем средњег образовања прати и прилагођава се непосредним потребама и захтевима друштва, те се као манифестни облици ових промена јављају отварање нових образовних профила, отварање школа ка друштвеној средини као и укључивање школа у непосредни живот друштвене заједнице.

На основу проучавања средњег образовања у условима глобализације у највећој пограничној општини источне Србије (Кладово), могу се изнети следећи закључци:

- (1) Погранично подручје као специфичан друштвени контекст кога карактерише близина државне границе, додир два или више народа, њихових култура и националних идентитета, али и укрштање различитих друштвених утицаја и државних политика, представља подручје у коме систем средњег образовања доживљава интензивне промене.
- (2) У складу са основним захтевима глобализације, систем средњег образовања се све више отвара ка друштвеној заједници и реализовању прекограничне сарадње.
- (3) Богата прекогранична сарадња темељи се на међусобном упознавању, поштовању различитости, толеранцији и човекољубљу. Прекограничном сарадњом средње школе у Кладову остварују пријатељске везе са градовима из региона али и Европе.
- (4) Дефинисани циљеви образовања и наставе достижу се савременом организацијом и реализацијом наставе, активном улогом ученика у том процесу, уз коришћење наставне технологије примерене времену у коме живимо и достигнутом нивоу науке и технологије;
- (5) Промене наставних планова у смислу увођења нових наставних предмета (грађанско васпитање, веронаука и информатика) последица су савремених друштвених тенденција и потребе задовољавања основних принципа глобализације. Увођењем нових наставних предмета, средње образовање доприноси развоју младих генерација које ће истовремено бити: активни и стваралачки актери грађанског друштва, оспособљени да користе савремене технологије али и поседовати духовни и животни систем вредности цркве или заједнице којој историјски припадају.
- (6) Уписна политика средњих школа у Кладову темељи се на принципима савремености, захтевима тржишта рада, жељама становништва и потребама реформских трендова у образовању, те се у складу са њима отварају нова, атрактивна и тражена занимања (финансијски техничар, електротехничар рачунара и сл.).

Наведени закључци и њихова потпунија анализа представљени у раду, показују високу оправданост проучавања проблема и указују на неопходност педагошко-методичке али и друштвене интервенције у овој области.

Литература

- Драговић, Њ., Јовановић, М. (2013). Религијско-етничка панорама општине Кладово. *Теме*, бр. 3, 1155–1178.
- Гавриловић, Д., Костић, А., Захаријевић Стјепановић, Д. (2011). Психосоцијална значења граница, *Теме* 35, бр 4, 1439–1454.
- Игњатовић, Т. Д., Бауцал, А., Радић Дудић, Р. (2009). Грађанско васпитање у основним школама у Србији – Евалуативна студија. *Годишњак* (711–723). Београд: ФПН.
- Јоксимовић, С. и Кубурић, З. (2002). Верска толеранција и дистанца. У: Кубурић, З. (Прир.): *Религија, веронаука, толеранција*, (137–154). Нови Сад: Центар за емпиријска истраживања религије.
- Кубурић, З. (1996). *Религија, породица, млади*. Београд: ТИ.
- Кубурић, З. (2003). Живот у верски хомогеној или хетерогеној средини. У: Шефер, Ј., Максић, С. и Јоксимовић, С. (Прир.): *Уважавање различитости и образовање* (196–203). Београд: Институт за педагошка истраживања.
- РЗС и Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе. *Етнички мозаик Србије*. Према подацима пописа становништва 2002. (2004). Београд: Бирографија.
- Smith, A., Fountain, S. i McLean H. (2002). *Грађанско васпитање у основним и средњим школама у Republici Srbiji - Evaluacija prve godine*. Београд: Publikum.
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године*. „Сл. гласник РС“, бр. 107/2012).
- Трифунковић, В. Драговић, Њ. (2012). Демографске промене у југоисточној Србији и регионални друштвени развој. У: Митровић, Ј. (прир.): *Становништво југоисточне Србије: утицај демографских промена у југоисточној Србији на друштвени развој и безбедност* (195–213). Београд и Ниш: Центар за научно-истраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу и Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу.

Веб странице

- Општина Кладово, <http://www.kladovo.org.rs> (Приступљено: 24.02.2013.)
- Википедија, <http://sr.wikipedia.org/wiki/> (датум 24.02.2013.)
- Републички завод за статистику, <http://popis2011.statrs/?long=cir> (25.04.2013)
- <http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/dokumenta/CRPU/Programi%20za%20gimnaziju%20PDF/20%20gradjansko%20vaspitanje.pdf> - (Приступљено 15.12.2013.)
- http://www.podaci.net/_z1/2129877/P-npvns03v0306.html - (Приступљено 15.12.2013.)

Marija M. Jovanović

SECONDARY EDUCATION UNDER CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Summary: The process of education is, under conditions of globalization as a planetary phenomenon, undergoing changes which significantly alter its nature and character. Based on the principle of linking and creating a unique and open educational scope, the process of globalization equally affects all levels of educational system in Serbia. The changes which arise within the system of education include the domain of goals, tasks and the outcomes of teaching; curriculum; teaching strategies, but also the changing of existing and the defining of new educational profiles.

This work will deal with the characteristics of secondary education under conditions of globalization, in one of the border municipalities of eastern Serbia, Kladovo.

The research has a goal of determining characteristic changes of secondary education, which globalization brings to this specific, bordering and multiethnic area. Therefore, the research is concentrated on studying the historical development of secondary education in this area, as well as on studying and analysing its modern features and tendencies.